

poznámkovému aparátu zaměřenému na zmíněné citace představuje edice Canapariova textu zřejmou badatelskou špičku celého svazku.

České publikum zaujme několik dílčích alternativních interpretací v anglickém překladu. První se týká scény, kdy je Vojtěch vysmíván svými spolužáky pro domnělé „uzavření manželství“, které Gašpar poněkud odvážněji překládá jako „sesmilnění“. Druhá reinterpretace už se nachází v závěrečných kapitolách legendy. Podle Gašpara je obtížnější srozumitelná věta o poslední noci světa a jeho doprovodu v Prusku odkazem na Vergilia. „Pohanské háje“ českého překladu tu proto změnil na „místa, kde nocují divoká zvířata“.

Další dva hagiografické texty jsou opět výlučnou prací Mariny Miladinovové. Z úvodu je zřejmé, že legendy tentokrát náležejí bezprostředně do její užší specializace, kterou je mnišský život a poustevnictví ve střední a východní Evropě. Autorka též vydala studii zaměřenou na topiku umučených poustevníků, kteří se stávají obětí lupičů chtivých zlata z milodarů. V případě legendy o pěti bratřích jde už o druhý anglický překlad po souhrnném anglickém vydání několika hagiografických textů vážících se k prostředí sv. Romualda.

Pátou legendu doplnila úvodem Zrinka Nikolic. Jedná se o poměrně obskurně dochovaný text životopisu v Čechách spíše neznámého biskupa Gaudentia z ostrovního Osoru, jehož spojuje podobný osud se svatým Vojtěchem. Poté, co se zaplete do sporu s místní honorací, odjíždí do Říma získat pro sebe podporu. Když je vyslán zpět s listem, jenž má v diecézi prosadit papežskou vůli, rozhodne se s podlomným zdravím raději uchýlit cestou do kláštera v Portonovo, kde umírá. S Romualdovským okruhem tento text spojuje postava mnicha a duchovního vůdce Petra, která bývá většinou identifikována jako Petr Damiani, jenž se ostatně sám o biskupovi ve svých textech několikrát zmiňuje.

Až na výjimku představovanou Gašparovým edičně-kritickým počinem se v knize nejedná o originální badatelskou práci. Nesporné klady této edice ovšem spočívají v precizním provedení zahrnujícím aktuální přehledy literatury, neochuzený poznámkový aparát a přiblížení legend z jinak jazykově poměrně odtaziťých oblastí Evropy mezinárodní badatelské obci. Důležitou roli zde hraje skutečně hojný vědecký aparát obsahující nejen přehledně zpracovanou literaturu (včetně použitých edic), ale především poměrně obsáhlý hagiografický přehled, který shrnuje nejen v knize vydané, ale i ostatní nejstarší životopisné texty týkající se daných světců. Bibliografický přehled legend obsahuje jejich identifikaci (i jejich částí a redakcí), uvádí stručně okolnosti

vzniku, autora, zaměřuje se na první a kritické edice a je doplněn i o výčet překladů. Zejména v bohaté václavské a vojtěšské hagiografii jde o velmi užitečné a přehledné dílo.

V případě václavských textů se autoři bibliografie přiklánějí k starobylejšímu původu první staroslověnské legendy, datují ji do šedesátých let 10. století. U legendy *Crescente fide* pak stále předpokládají existenci starší verze textu. Nerozlišují ovšem mezi dvěma redakcemi, s kterými české badatelské prostředí už delší dobu pracuje. V přehledu o Životě pěti bratřích pak schází bibliografický údaj o Řezaninově překladu legendy do češtiny.

Publikace je precizní prací, jejíž základní přínos spočívá v souborném zpřístupnění textů legend ad usum scholarum v anglickém jazyce. Pro české prostředí není – až na poslední legendu – tato práce nijak přelomová vzhledem ke stávající existenci českých překladů. Nikterak to ovšem nezmenšuje její hodnotu, zvláště díky zajímavému badatelskému počínu Cristiana Gašpara.

JAKUB IZDNÝ

Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty. Vývoj erbů a stručné dějiny 610 rodů*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2013

622 s., ISBN 978-80-7422-254-2

Knih plzeňského historika a archiváře Jana Pelanta se grafickou podobou hlásí k již zavedené ediční řadě Šlechtické rody Čech, Moravy a Slezska, nezpracovává však dějiny jednoho, ale s důrazem na vývoj erbu více než šesti set rodů. Autor se heraldikou zabývá od osmdesátých let minulého století, čtenáři ho znají zejména díky publikacím o západočeských městech a městečkách a jejich heraldikách. Ve své odborné činnosti na poli heraldiky pokračoval i jako člen expertní skupiny při Podvýboru pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny ČR.

V úvodní stati (s. 5–21) Pelant objasňuje strukturu jednotlivých hesel, která se skládají ze tří částí (vyobrazení erbu, blason a vývoj erbu, dějiny rodu), a stručně vysvětluje základní pojmy z heraldiky a její pracovní postupy. Snaží se rovněž podat důvody vzniku erbů a jejich recepce ve šlechtickém prostředí, což může vést k poněkud zavádějícímu závěru, že výlučným nositelem erbů ve 13. století byla šlechta. Vedle pramenů heraldiky autor věnoval značnou část úvodu dobové i recentní literatuře k tématu. Zde ocenil

zejména celožitovní dílo Augusta Sedláčka, jemuž se dostalo výrazného zhodnocení edicí jeho zápisů a kreseb s dohledáním použitých pramenů od Vladimíra Růžka. V tomto kontextu by bylo vhodné zmínit Kolářova a Sedláčkova hesla týkající se heraldiky a historie jednotlivých šlechtických rodů v Ottově slovníku naučném (v soupisu literatury v závěru publikace jsou zmíněna).

Další část úvodu je věnována dějinám rodů. Jak sám autor píše, „dějiny jsou podány telegraficky“. Důraz klade na majetkovou držbu šlechty, lokality uvádí striktně podle díla Antonína Profouše „Místní jména v Čechách“, jelikož však nepoužívá zkratky pro vyjádření světových stran, u rodů s větší majetkovou držbou je tok textu nemile přerušován dlouhými výrazy v závorce. Autor vcelku přehledně pokračuje nastíněním vývoje šlechtického stavu v českých zemích – od 13. století až do zrušení šlechtictví v roce 1918 a dále přes pozemkové reformy a zákaz používání erbů v roce 1936, německou okupaci, Benešovy dekrety, znárodnění až do současnosti. Zaměřuje se na přelomové okamžiky, jakými bylo uzavření jednotlivých stavů, Obnovené zřízení zemské, konfiskace majetku, pobělohorský exil, zavedení nové šlechtické titulatury atd.

Kritéria výběru šlechtických rodů si autor stanovil velmi volně – jedná se o rody, které „působily a žily na území Čech, Moravy a Slezska od 12. do 21. století a hrály významnou roli v historii naší země nebo výrazněji ovlivnily život v určitém regionu“. Při bližším pohledu je však zřejmé, že v hledáčku autora se ocitly zejména rody, které patří k šlechtě středověké, případně rody nobilitované nebo usazené v Čechách v průběhu 16. století. To odpovídá i preferencím předchozích autorů, kteří se problematikou české šlechtické heraldiky zabývali (M. Kolář, A. Sedláček, A. Král). Z mladšího období uvádí Pelant jen nejvýznamnější rody, které se do Čech dostaly po roce 1620, a minimum těch, které byly nobilitované v 18.–20. století, ačkoli zanechaly v české historii významnou stopu a s jejich erby se můžeme setkat na památkách i v pramenech. Autor navíc bez zvláštního zdůvodnění zařadil tři měšťanské rody – Rotlevy (staropražští patricijové s erbem známým od 14. století), Adamy z Veleslavína a Hollary (měšťané s uděleným erbem – erbovníci).

V heraldické části jednotlivých medailonů je uvedeno, od kdy se objevuje erb rodu (u středověkých rodů jde mnohdy o široký interval celého století, i když informace o výskytu první znakové pečeti nebo jiného heraldického pramene by tuto dobu trochu víc upřesnily), zaznamenává jeho popis – nejstarší formu i další polepšení, a na základě pramenů a starší literatury zmiňuje

eventuální různé varianty. Ve většině případů odpovídá vyobrazení nejstarší (nejjednodušší) formě erbu, někde ale zvolil Pelant s malířem formu mladší (např. Čabeličti ze Soutic, Čejkové z Olbramovic, z Rýzmburka, z Michalovic, Sakové z Bohouňovic, Věžníkové z Věžníků). I když autor vyobrazení není profesionálním malířem erbů a při práci se řídil pokyny autora publikace, výsledky jsou uspokojivé, vyobrazení je přehledné, pouze v některých případech trochu neztělné, zejména když došlo ke zmenšení figur kvůli dělení a čtvrcení štítu. Doporučila bych také lepší vyladění barevné škály (používá se více odstínů žluté barvy). Blasony erbů nejsou striktně odborně heraldické, na což autor upozorňuje již v úvodu. Čtenáře se snaží uvést do světa základních heraldických pojmů laickým vysvětlením figur při jednotlivých erbech a jejich krátkou charakteristikou v rámci „Přehledu popisovaných erbovnic figur“ v závěru knihy. Tím bohužel dohned neustálené heraldické názvosloví rozvolňuje a činí nepřehledným, jelikož není zřejmé, který výraz je skutečně odborný heraldický název a co je pouze vysvětlivka pro čtenáře.

Autor se rozhodl pro populárně-naučnou formu a vědomě tak rezignoval na poznámkový aparát. Nelze pochybovat o tom, že uváděné informace jsou podloženy prameny a literaturou, domnívám se ale, že i u encyklopedického díla lze na malé ploše zvýšit informační hodnotu uvedením zkrácených odkazů na literaturu, případně prameny (viz např. odkazy na literaturu v díle „Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ P. Maška). Autor by se tak mohl vyhnout neurčitým popisům typu „v jednom heraldickém pramenu“ (s. 434), nebo „kresba je zachována v Archivu Národního muzea“ (s. 315) bez bližšího určení.

Pozitivně lze hodnotit zmínky o erbovnicích pověstech a zejména o dosud dochovaných památkách s vyobrazením erbů – na architekturech v interiérech i exteriérech, na náhrobcích atp. Rozhodně se nejedná o všechny dochované znaky a v některých případech změnilo své místo (např. náhrodek Kryštofa Viléma Haranta se již od poslední přestavby v katedrále sv. Víta nevyškytuje), ale jistě půjde o pozitivum, které oceňuje cílová skupina čtenářů a mnohdy i badatelé v oboru. Za vhodné a přínosné považuji i zdůraznění vlivu šlechtické heraldiky na heraldiku městskou – u konkrétních hesel je uvedeno, v jakých městských znacích se „otiskl“ erb zeměpána a často i za jakých okolností. Obě zmíněné skutečnosti by zhodnotil místní rejstřík, který ke škodě věci v publikaci chybí.

Knihou obsahuje dvě pomůcky pro orientaci v textu. První je již zmíněný „Přehled popi-

sovaných erbovních figur“. Figury jsou řazeny abecedně, v případě nutnosti se zde nachází pod názvem krátké vysvětlení a poté následují jména rodů, které danou figuru v erbu měly. V závorce jsou uvedené i rody, které v publikaci nemají své vlastní heslo, ale zmiňují se u rodů s podobným nebo stejným erbem. I když autor nezačíná do podrobností, poskytuje zde možnost dohledání majitele erbu podle znamení na štítu. Druhou pomůckou je seznam rodů s názvem „Namísto rejstříku aneb Soupis rodů s variantami jmen“. Jedná se o abecední seznam jednotlivých hesel (jmen rodů a jejich variant), ovšem bez udání strany. Rody příbuzné nebo stejného erbu, které nemají své vlastní heslo, ani zmínky o rodech v jiných heslech tak bohužel zůstávají nedohledatelné.

K celku knihy lze uvést ještě několik připomínek. Co se týče heraldického názvosloví (kromě již výše zmíněného), v případě lichého počtu dělení nevznikají břevna, znak se pouze popisuje jako 3 – 5 – 7 atp. krát dělený (viz např. na s. 315 nevhodné vysvětlení „pětkrát dělený štít, tedy tři pruhy červené a tři stříbrné. Protože příčné pruhy někdy blasonujeme jako břevna, můžeme říci, že Opršalové z Jetřichovic měli v červeném štítu tři stříbrná břevna“). V případě použití kožešin se nepopisuje počet hermelínových ocásků (s. 373) ani počet zvonečků, příp. posázení popelčinou (s. 70), nýbrž se pouze uvede, že je pole (břevno atd.) pokryto hermelínem nebo popelčinou. Omylem je rovněž popsán jako dělený a ne jako polcený erb Pachtů z Rájova (s. 321). V několika případech nekonvenuje popis znaku s vyobrazením – zavádějící je to zejména v případě, když je ve štítu vymalován erb po polepšení, zatímco klenot zůstal z původního znaku (s. 412 – Skrbenští z Hřiště, s. 314 – Oppersdorfové z Oppersdorfu).

Za přednost publikace považují velké množství heraldických a genealogických informací, které byly kriticky sebrány ze starší literatury a pramenů. Na jednom místě jsou sneseny a „zkomprimovány“ údaje, které by zájemce hledal v různých heraldických a genealogických příručkách. Tato fakta jsou rovněž úspěšně přetavena do vizuální podoby, což starším odborným kompendiím chybí. Přidanou hodnotu přináší pasáže o vlivu šlechtických erbů na městskou heraldiku a zmínky o heraldických památkách. Nepříznivě působí absence rejstříků (jmenný, místní), absence poznámkového aparátu a nejasné popisy erbů, které ve snaze o přiblížení laickému publiku vnášejí do českého heraldického názvosloví zbytečné nepřesnosti.

MARTINA HRDINOVÁ

Jaroslav POLÁCH, *Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna, Veduta, České Budějovice 2014*

252 s., ISBN 978-80-86829-94-4

Páni z Krumlova jsou rodem tak trochu zapomenutým. Ve stínu svých slavnějších vítkovských příbuzných, pánů z Rožmberka, stáli již v renesančním období (autor konceptu obrazového ztvárnění tradice o dělení rúží v 16. století, a ovšem ani Václav Březan pány z Krumlova vlastně vůbec neznal) a do značné míry tomu tak je i v moderní historiografii. Hlavní důvod je nasnadě. Český Krumlov je synonymem právě pro Rožmberky, a i když byla existence krumlovské větve Vítkovců pochopitelně známa již badatelům 19. století (blíže se jim tehdy věnoval především Mathias Pangerl), soustavné pozornosti se této linii dosud nedostalo. Skutečnost, že právě odtud pocházel proslulý Závíš z Falkenštejna, někdy pokládáný za Rožmberka, je vcelku dobře známa. Teritoriální rozsah sféry vlivu krumlovských Vítkovců by nás naopak mohl na první pohled zaskočit – podobně jako i nedávny Janův objev dřívější prakticky neznámého nemanželského syna Závíše z Falkenštejna Ješka, příznačně zasvěceného duchovní dráze (příslušník řádu německých rytířů; s. 107–114).

Úvodní část mapuje počátky Vítkovců, přičemž tu postřehneme několik hypotéz, jež stojí za zvážení. Autor poukázal na sídelní tradici Přice, sahající již do doby před nejstaršími písemnými doklady a s vysokou mírou pravděpodobnosti doloženou nálezem ražby uherského krále Gejzy II. (1141–1162). Ta snad souvisela s uherskou vojenskou výpravou českého krále Vladislava I. roku 1164 (s. 12–13). Návažně se Polách pokusil posunout hranici nejstaršího známého předka rozrodu Vítkovců před Vítku z Přice – a ačkoliv v rovině konkrétních příbuzenských vazeb jde o hypotézu, naznačená souvislost geografické blízkosti Hroznatovců a Vítkovců na Podblanicku a jižním Sedlčansku stojí za pozornost (s. 15–17). Neméně zajímavé jsou i úvahy o strategii sňatkové politiky směrem k Markvarticům (s. 19–20, 32–33). Rozborem politického kontextu, vývoje majetkové držby i dalších podpůrných indikátorů (např. osobní jména) autor konstatuje nepochybně český původ Vítkovců, a to v reakci na část badatelů, kteří stále připouštějí i původ německý (s. 30–31).

Rodové dějiny – v tomto případě již mluvíme o pánech z Krumlova – jsou strukturovány